

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ВИКОРИСТАННЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНИХ ІГОР У
ВИПРАВЛЕННІ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ТРЕТІМ РІВНЕМ ЗАГАЛЬНОГО
НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ»**

Виконала студентка
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.
Логопедія. Спеціальна психологія
Масленко Катерина Ігорівна

Керівник:
Левицький В.Е. кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент:
Вержиковська О.М. кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2018 року

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Дидактичні ігри як вид ігрової діяльності дітей дошкільного віку та їх роль у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесі	
1.1. Онтогенетичні корені ігрової діяльності.....	6
1.2. Гра як метод та засіб навчально-виховного процесу.....	13
1.3. Сутність загального недорозвинення мовлення в історичному і сучасному аспектах.....	23
1.4. Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення.....	36
1.5. Дидактичні ігри, ігрові прийоми та методика їх використання у роботі з дітьми із ЗНМ III рівня.....	39
Висновки до розділу	42
Розділ II. Обґрунтування методики та якісний опис результатів дослідження фонетико-фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку старшого дошкільного віку	
2.1. Організація та методичні засади констатувального експерименту.....	45
2.2. Результати констатувального експерименту.....	48
Висновки до розділу	59
Розділ III. Обґрунтування та опис використання корекційно-розвивальних ігор у виправленні фонетико-фонематичних порушень у дітей із третім рівнем недорозвинення мовлення старшого дошкільного віку	
3.1. Формування фонетико-фонематичної сторони мовлення.....	65
3.2. Сутність інтегрованої співпраці вихователя та логопеда із корекції загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	71
Висновки до розділу	77
Висновки	81
Список використаних джерел	88

Вступ

Актуальність теми. На підставі нормативно-правової документації що регламентує роботу логопеда у дошкільній освітній установі передбачається чітка організація навчально-виховного та розвивально-корекційного процесу. Вона забезпечується: своєчасним обстеженням дітей; раціональним розкладом занять; плануванням індивідуальної роботи з кожною дитиною; наявністю програм роботи в цілому і відповідних занять; оснащенням і наочними приладами; спільною роботою логопеда з вихователями груп та батьками дітей.

У логопедії під загальним недорозвиненням мовлення у дітей з нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом розуміють таке порушення мовленнєвого розвитку, при якому страждає формування всіх компонентів мовленнєвої системи: звуковимови, лексики, граматики. При цьому відзначається порушення як смислової, так і вимовної складової.

При ЗНМ відзначається пізній початок мовлення, бідний запас слів, дефекти вимови і аграматизми. Мовленнєве недорозвинення виражається у дітей по-різному: це може бути відсутність мовлення, лепет, розгорнуте мовлення з елементами фонетико-фонематичного або лексико-граматичного недорозвитку.

Проблему діагностики та корекції мовлення дітей із ЗНМ розглянуто у працях Н.Барської, Л.Вавіної, В.Воронкової, Н.Гаврилової, М.Гнезділова, Н.Кравець, Л.Лалаєвої, Р.Левіної, В.Лубовського, В.Петрової, Г.Плешканівської, І.Марченко, Є.Соботович, В.Тищенко, Л. Трофименко, Н.Чередніченко, М.Шеремет.

Метою корекційної роботи з подолання загального недорозвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку в умовах логопедичної групи є: формування правильної звуковимови, засвоєння складової структури слова, розвиток і уточнення словника, розвиток зв'язного мовлення, розвиток фонологічної сторони мовлення, пропедевтика та навчання грамоти. Вирішення цих складних завдань можливе при доборі змісту навчання і способів його формування.

Добір дидактичного матеріалу передбачає: відповідність до програмних вимог у дошкільному навчальному закладі; наявність лексем у зоні актуального або найближчого розвитку дитини з урахуванням доступності, інтересів, головних видів діяльності тощо. Це дозволяє максимально брати до уваги як можливості кожної дитини, так і її комунікативні потреби.

Мета: обґрунтовано описати використання корекційно-розвивальних ігор у роботі з дітьми дошкільного віку із третім рівнем ЗНМ.

Для досягнення поставленої мети та перевірки доцільності визначеної гіпотези необхідно вирішити **завдання:**

1. Здійснити аналіз вітчизняних і зарубіжних логопедичних та психолого-педагогічних джерел з питань формування мовлення у дітей із ЗНМ шести річного віку в цілому та з використанням корекційно-розвивальних ігор зокрема.

2. Описати роль та значення ігор та ігрових прийомів у корекційно-розвивальній роботі.

3. Дослідити показники сформованості фонетико-фонематичної сторони мовлення у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку дошкільного віку та провести якісний аналіз отриманих результатів.

4. Обґрунтувати та узагальнити корекційно-розвивальні ігри та ігрові прийоми для формування фонетико-фонематичної сторони мовлення у дітей-логопатів із третім рівнем ЗНМ.

5. Визначити сутність та умови ефективної співпраці логопеда та вихователя з корекції порушень та розвитку мовлення дошкільників шляхом застосування корекційно-розвивальних ігор.

6. Описати висновки проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження: процес розвитку та корекції мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Предмет дослідження: використання корекційно-розвивальних ігор у виправленні фонетико-фонематичних порушень у дітей дошкільного віку із третім рівнем загального недорозвинення мовлення 6 річного віку.

Гіпотеза полягає у припущенні, що запровадження обґрунтованих та визначених корекційно-розвивальних ігор для виправлення фонетико-

фонематичних порушень складуть частину роботи та підвищать ефективність комплексного корекційно-розвивального впливу на дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Методи дослідження: аналіз теоретичної бази дослідження і синтез педагогічного досвіду для обґрунтування теоретичних положень з питання формування та корекції мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня; спостереження за діяльністю дітей 6 річного віку в умовах старшої логопедичної групи; аналіз звітної документації та роботи вихователя та логопеда групи для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку; експериментальне дослідження, обґрунтування методики корекційно-розвивальної роботи з виправлення фонетико-фонематичних порушень в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня в умовах ДНЗ з використанням ігор.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. Уточнено роль корекційно-розвивальних ігор для виправлення фонетико-фонематичних порушень в дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня в умовах ДНЗ.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані дані щодо корекційної роботи з дошкільниками із ЗНМ та обґрунтовану і запропоновану методику корекційно-розвивальних ігор для виправлення фонетико-фонематичних порушень можуть використовувати у своїй роботі логопеди, вихователі дитячих спеціальних закладів (груп), батьки дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку відповідного віку.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження здійснювалось у 2018 році протягом трьох місяців на базі Вінницького дошкільного навчального закладу № 22 "Подоряночка" у старшій логогрупі з 10 дітей віком 6 років з різними логопедичними діагнозами (дислалія (6 дітей), дизартрія (4 дитини) і відповідним ЗНМ).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

Висновки

Результати досліджень ігор дошкільників, надбання педагогічної практики стали основою для розробки теоретичних і методичних засад організації ігрової діяльності дошкільників у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесі.

Наявність загального недорозвинення мовлення у дітей призводить до стійких порушень спілкування, при цьому ускладнюється процес міжособистісної взаємодії, і створюються серйозні проблеми на шляху їх розвитку та навчання.

Дитячі дидактичні ігри – явище неоднорідне. У педагогіці робилися спроби вивчити та описати кожний з видів гри з урахуванням його функцій у розвитку дітей, дати класифікацію ігор. Це необхідно для поглибленого вивчення природи гри, особливостей кожного її виду, а також для того, щоб визначити, яким чином можна впливати на дитячі ігри, інтенсифікувати їх розвиваючий та корекційний вплив, педагогічно грамотно використати у навчальному процесі.

Проблема своєчасної та об'єктивної діагностики мовленнєвих порушень має велике теоретичне і практичне значення. З точки зору теорії вона пов'язана з встановленням виду, етіології і механізмів формування того чи іншого порушення, а з позицій практики її вирішення обумовлює більш точний, цілеспрямований та диференційований логопедичний вплив.

Для досягнення поставленої у дослідженні мети з розробки методики ігор та ігрових вправ, спрямованих на корекцію фонетико-фонематичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, необхідно було з'ясувати стан артикуляційної і мимічної мускулатури, стан сформованості звуковимови, а також фонематичного сприйняття і звукового аналізу, стан розвитку дрібної моторики.

В результаті проведення експериментальної роботи було виявлено що для дошкільників із ЗНМ (Ш рівня) експериментальної групи характерною є значна перевага поліморфних порушень звуковимови над мономорфними. У

більшості випадків порушення звуковимови охоплюють три і більше фонетичні групи звуків.

Дослідження виявило порушення кінетичної і кінестетичної організації рухового акту у сфері артикуляторної моторики. Важливого значення для виявлення можливих причин порушення звукової сторони має дослідження особливостей будови і моторики артикуляційного апарату. Дані отримані при обстеженні дітей вказують на наявність у 6 дітей (60%) різних відхилень у будові органів артикуляції. З них: у 3 вихованців дефекти будови артикуляційного апарату виражалися в аномаліях прикусу: прогнатія, прогенія, відкритий передній прикус. У решти дітей виявлено: коротка під'язикова вуздечка, масивний язик, високе та вузьке піднебіння.

Для більшості (6 осіб, 60%) характерною є недостатня точність мовленнєвої моторики, що проявлялося у напрузі артикуляційних м'язів, труднощах утримання позиції («трубочка», «чашечка») і перемикання органів артикуляції з одного положення на інше: тривалих пошуках потрібного положення. Артикуляційні рухи при цьому були незграбними, неточними. При виконанні завдань типу «зробити язик чашкою - голочкою - лопаткою»: порушувалася плавність перемикання і послідовність рухів, самі рухи виконувалися неорганізовано, хаотично, з кількома спробами.

Вивчення стану фонематичного сприймання виявило у більшості випробовуваних (70%) поряд з дефектами вимови звуків труднощі їх диференціації, причому в останньому випадку діапазон звуків був ширшим, ніж при порушеннях вимови. Так, якщо зазначалося змішування свистячих і шиплячих, свистячих і аффрикат, сонорних, то труднощі слухової диференціації також стосувалися звуків зазначених груп і, крім того, твердих і м'яких, дзвінких і глухих приголосних.

У дошкільників із ЗНМ (Ш рівня) відзначається недорозвинення емоційної виразності, що впливає на здатність висловити свої емоції через інтонаційне оформлення фрази. Найбільша вираженість дефектів дрібної моторики проявилася у порушенні відтворення заданого ритму і темпу рухів,

недостатній диференційованості рухів пальців і кистей рук, у динамічній координації та переключенні рухів.

Великі труднощі склали тонкі, диференційовані рухи пальців рук. Як і при виконанні завдань на ритмічність, спостерігалися труднощі кінестетичної організації рухів, труднощі перетворення окремих рухових актів у плавні організовані рухові навички.

Дослідження динамічної координації рухів рук дітей виявило недостатність координованості, точності, швидкості і сили. Спостерігалися реакції втоми, частіше при роботі лівою рукою, що проявилися в уповільненні темпу і збільшенні числа помилок до кінця роботи у 40% дітей.

На основі експериментального обстеження виділили 2 групи дітей, що мають типові прояви індивідуальних відмінностей в структурі ЗНМ (III рівня): 1. ЗНМ (III рівня), обумовлене дизартричними порушеннями (4 дітей). 2. ЗНМ (III рівня). Дислалія (6 дітей). Розлади вимови у дітей із ЗНМ (III рівня), що мають діагнози: дислалія і дизартрія, відрізняються за ступенем вираженості та за механізмами.

Характерним, для дітей з даними порушенням мовленнєвого розвитку є незакінченість процесу формування фонематичного сприйняття. Недоліки мовлення, при цьому, не обмежуються неправильною вимовою звуків, але виражені недостатнім їх розрізненням і труднощами у звуковому аналізі. У дошкільників з дислалією, на відміну від дітей з дизартрією, механізми вимови не визначалися порушеннями іннервації. Патологічний механізм складається у результаті слабкості основних нейродинамічних процесів, що обумовлюють порушення у мовноруховому та мовнослуховому аналізаторах, що призводить до проблем у слухових і мовнорухових диференціюваннях. Грубих органічних порушень у периферичному відділі артикуляційного апарату, що перешкоджають формуванню повноцінної артикуляції відповідних звуків, у дітей з дислалією не виявлено. Порушення нейродинаміки обумовлюють моторну і сенсорну недостатність у структурі порушення мовленнєвого розвитку. Моторна недостатність у структурі

порушення визначила виявлені в ході експерименту порушення звуковимови: спотворення важких за артикуляцією звуків за типом губно-зубної і призубної вимови, обумовлені неправильно сформованими артикуляторними позиціями; відсутності і заміни звуків на артикуляторно простіші, внаслідок недостатності артикуляторної бази; змішування звуків на основі близькості їх артикуляторних характеристик (С-Ш, З-Ж, Л-Л', Р-Л і т.д.), що обумовлено порушенням відбору звуків за їх артикуляційних ознаками. Кількість дефектних звуків у окремих дітей коливалася від 8 до 12.

Поширеність і стійкість порушення фонетико-фонематичної сторони мовлення при ЗНМ (ІІІ рівня), його негативний вплив на засвоєння читання і письма дозволяє вважати пошук ефективних шляхів подолання цього порушення одним з найбільш значущих завдань логопедичного впливу.

Несформованість психофізіологічних передумов розвитку фонетичної сторони мовлення на сенсомоторному рівні, взаємозумовленість мовленнєвих і немовленнєвих процесів, особливості структури та механізмів фонетичних порушень визначають основні напрямки корекційного впливу: розвиток мовнослухового сприйняття і фонематичних функцій, тонкої і артикуляційної моторики; корекція порушень звуковимови; розвиток інтонаційної виразності мовлення у дошкільників з ЗНМ (ІІІ рівня). Це вимагає застосування у процесі логопедичної роботи великої кількості наочного матеріалу.

Специфіку змісту і методів логопедичної роботи з корекції фонетичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення визначає ряд особливостей:

- Вікові, характерологічні особливості, їх емоційна пасивність передбачає проведення підготовчої роботи з введенням захоплюючих для дитини ігор та ігрових ситуацій, спрямованих на створення позитивного і зацікавленого ставлення до занять, бажання займатися і підтримувати активний мовної та емоційний контакт з логопедом. Властива дітям з ЗНМ (ІІІ рівня) знижена пізнавальна активність визначає необхідність використання на логопедичних заняттях тих видів завдань, при здійсненні яких вона достатньо

висока. Це вимагає застосування у процесі логопедичної роботи великої кількості наочного матеріалу.

- Поряд з опорою на принцип поступового переходу від простого до складного доцільно використовувати стимулюючий пізнавальну активність метод контрастності завдань.

- Для дітей з ЗНМ (Ш рівня) характерні підвищена стомлюваність і виснаженість психічних процесів, слабкість мотивації до вольового і психічного напруження, відмова від діяльності у разі невдач при виконанні завдань. У зв'язку з цим рекомендується пропонувати доступні за складністю та обсягом завдання, які не потребують тривалого розумового напруження і протікають в умовах частого переключення на практичну діяльність.

- Моніторинг специфіки пізнавальної діяльності та емоційно-вольової сфери дошкільників з ЗНМ (Ш рівня), характер проявів на цій основі порушень фонетичної сторони мовлення викликає необхідність розширення підготовчого етапу роботи з включенням напрямків з формування ряду сенсорних і психічних функцій, без яких неможливо домогтися ефективності у логопедичній роботі. У зв'язку з цим у процесі спеціально організованих ігор та ігрових вправ здійснюється корекційний вплив, спрямований на розвиток: слухового і зорового сприймання, уваги, пам'яті; слухо-рухової, слухозорової, зорово-рухової взаємодії; розумових операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та ін.

При реалізації дидактичних ігор було виявлено окремі труднощі. Основні з них:

- Діти не вступають у гру або вступають у неї формально.
- Гра весь час потребує участі логопеда (педагога), як основи для організації та перебігу.
  - Низька ініціативність дітей.
  - Труднощі у розподілі ролей та дотриманні правил гри.
  - Бідність ігрового сюжету.

- Уповільнений темп. Гра затягується, бо учасники не можуть знайти правильне рішення, відволікаються та не можуть налагодити взаємодії.

- Прискорений темп. Гра закінчується швидко, бо учасники йдуть до мети найкоротшим шляхом спрощуючи сюжет та правила гри.

- Гра переходить у конфліктну ситуацію.

Типовими помилками логопеда (педагога) є:

1. Суворе регламентація перебігу гри, подавляючи ініціативу та творчість дітей.

2. Неправильний інструктаж.

3. Ігнорування інтересів дітей у виборі гри.

4. Стереотипність проведення (систематично одні й ті самі ігри).

5. Недостатня увага до важливості ігрового процесу, епізодичність (граються рідко і мало часу).

У зв'язку з визначеними труднощами варто зазначити:

- 1) ігри не повинні бути тривалими (перевищувати 10 хв.);

- 2) мають проводитися у повільно-доступному темпі, для того щоб дитина мала можливість зрозуміти завдання, свідомо виправити помилки, а логопед – допомогти;

- 3) бути цікавою, динамічною, захоплюючою, із елементом змагання, нагороди, барвистим та кумедним оформленням;

- 4) бути частиною загального, групового, індивідуального логопедичного заняття або проводитися у режимні моменти;

- 5) з активною участю максимальної кількості дітей, за можливістю з використанням рухової активності;

- 6) розвивати у дітей навички контролю за чужим та власним мовленням та прагнення вірно та достатньо точно виконувати завдання, схвалювати дитячу ініціативу;

- 7) ступень участі логопеда визначається мовленнєвими можливостями дітей, завданнями та умовами гри;

8) під час гри логопед вносить необхідні корективи та правки у мовлення дітей, а на завершення обов'язково заохочує дітей, відмічає успішних.

На підставі нормативно-правової документації що регламентує роботу логопеда у дошкільній освітній установі передбачається чітка організація виховного розвивально-корекційного процесу. Вона забезпечується: своєчасним обстеженням дітей; раціональним розкладом занять; плануванням індивідуальної роботи з кожною дитиною; наявністю програм роботи і відповідних занять; оснащенням і наочними приладдям; спільною роботою логопеда з вихователями груп та батьками дітей.

Інтегрована співпраця вихователя і логопеда вимагає дотримання наступних умов:

- відповідне предметно-розвиваюче середовище, особливий режим роботи, поєднання фронтальних та індивідуальних форм роботи, професіоналізм педагогів, інтеграція зусиль логопеда, вихователів і батьків;
- систематичність, цілеспрямованість і поетапність роботи логопеда за програмою, адекватній структурі порушення мовленнєвого розвитку в дітей;
- взаємозв'язок і наступність у роботі логопеда та вихователів групи.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, – 1998. – 204 с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М.: Наука, 1956. – С. 39-386.
3. Вишневський, О.І. Теоретичні основи педагогіки: курс лекцій / О.І. Вишневський, О.М. Кобрій, М.М. Чепіль; за ред. О. Вишневського. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 268 с.
4. Вступ до мовознавства: Підручник. 2-е вид., – К.: Одеса: Либідь, 1991. – 280 с.
5. Гвоздев А.Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребенка / А.Н. Гвоздев. – С.: Наука, 1990. – 103 с.
6. Головаха Е.И., Панина Н.В. Психология человеческого взаимопонимания. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 223 с.
7. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Гроссмейстер общения. – М.: Академия, 2006. – 192 с.
8. Дуткевич Т.В. Загальна психологія (Конспекти лекцій): Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 96 с.
9. Загальна психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За загальною редакцією С.Д. Максименка. – Вінниця: Нова книга, 2000. – 543 с.
10. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Либідь. – 2005. – 464 с.
11. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2-х т. – М.: Просвещение, 1986. – Т. 1. – 427 с.
12. Камардина Г.Г. Психологические трудности общения: основы психотехнологии. – Ульяновск: УлГТУ, 2000. – 52 с.
13. Карта логопедична обстеження дитини дошкільного віку з порушеннями мовлення: Методичні рекомендації для практичної роботи / Автори-укладачі І.Г. Дмитрієнко, Л.О. Федорович. – Полтава: Пересвіт. – 2006. – 33 с.

14. Коваленко М. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник/ М.Коваленко. – К.: Центр Літератури, 2006. – 664 с.
15. Косенко К.М. Основи загальної педагогіки: курс лекцій для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / К.М. Косенко. К.: Повний світ, 2005. – 184 с.
16. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія. – Київ: Київська книжкова фабрика, 1995. – 304 с.
17. Кузьмінський, А.І. Педагогіка родинного виховання: навчальний посібник / А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.:Знання, 2006. – 324 с.
18. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови. – К.: АСК, 1999. – 98 с.
19. Лалаева Р.И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, С.В. Зорина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 304 с.
20. Лангмейер І., Матейчик З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1994. – 289 с.
21. Левина Р.Е. Общая характеристика недоразвития речи у детей и его влияние на овладение письмом. – М.: Просвещение, 1981. – 232 с.
22. Леонтьев А.А. Психология общения. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
23. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А.А. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1989. – 307 с.
24. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Донецк: Лебідь, 2000. – 319 с.
25. Логопедія: підручник / За ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. та доповн. – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 776 с.
26. Логопедия: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под редакцией Л.С. Волковой. – М.: Просвещение, 1989. – 528 с.
27. Лопатинська В. Морально-гуманістичний зміст спілкування // Шлях освіти. – 2003. – №1. – С.27-30.

28. Мазоха Д.С. Педагогіка / Д.С. Мазоха, Н.І. Опанасенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.

29. Максименко С.Д. Загальна психологія /Міністерство освіти і науки України, національний медичний університет імені О.О. Богомольця: навчальний. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

30. Марченко І.С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія). – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 288 с.

31. Методичні рекомендації з навчання учнів із ЗПР самостійного виконання завдань з української мови / Н.І. Королько. – К.: ІЗМН, 1997. – 32 с.

32. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник / С.П. Миронова / – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. – 204 с.

33. Обухівська А.Г. Корекційна сутність розвитку мовлення у спеціальному дошкільному закладі для дітей із ЗПР / А.Г. Обухівська. – К.: Думка, 1994. – С. 62-364.

34. Педагогіка: Хрестоматія / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – 2-ге видання. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.

35. Психологія /За ред. Ю.Л. Трофімова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.:Либідь, 2005. – 560 с.

36. Развитие общения у дошкольников / Под редакцией А.В. Запорожца, М.И. Лисиной. – М.: Педагогика, 1982. – 235 с.

37. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – Санкт-Петербург: Питер, 1999. – 416 с.

38. Савченко А.Я. Умови підвищення якості знань, умінь і навичок

молодших школярів / А. Я. Савченко // Початкова школа. – 1981. – № 9. – С. 3-7.

39. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта. 1992. – 176 с.

40. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256 с.

41. Савчин М. Педагогічна психологія. – Дрогобич: Відродження, 1998. – 142 с.

42. Сак Т.В. Корекція причинно-наслідкового мислення у дітей із затримкою психічного розвитку дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – К.: Промінь, 2000. – 75 с.

43. Словарь практического психолога / Составитель С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.

44. Соботович Е.Ф., Гопиченко Е.М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов. – М.: Просвещение, 1979. – 405 с.

45. Соботович Е.Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е.Ф. Соботович. – К.: ІЗМН, 1997. – 44 с.

46. Соботович Є.Ф. Порухення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник / Є.Ф. Соботович. – К.: ІСДО, 1995. – 204 с.

47. Соботович Є.Ф. Програмні вимоги до корекційного навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з вадами інтелекту: Програмно-методичний комплекс / Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко. – К.: Актуальна освіта, 2004. – 144 с.

48. Соботович Е.Ф. Формирование перцептивного и смыслового уровня восприятия речи (слов) в процессе онтогенеза / Е.Ф. Соботович, // Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин. – К.: 1994. – С. 271-273.

49. Социальная психология и этика делового общения / В.Ю. Дорошенко, Л.И.Зотова, Н.А.Нартов и др. / Под редакцией В.Н. Лавриненко. – М.: ЮНИТИ, 1995. – 160 с.

50. Стадненко Н.М. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку / Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська; Ін-т дефектології АПН України., Український науково-методичний центр практичної та соціальної роботи АПН України. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 20 с.

51. Титаренко А.И. Нравственные основы общения. – М.: Знание, 1979. – 64 с.

52. Типове положення про дошкільні установи, для дітей з порушеннями мовлення.

53. Тищенко В.В. Імовірне прогнозування в мовленнєвій діяльності розумово відсталих дошкільників / В.В. Тищенко // Дефектологія. – № 3. – 1998. – С.2-6.

54. Ткаченко Т.А.: Учим говорить правильно: система коррекции общего недоразвития речи у детей 6 лет. Пособие для воспитателей, логопедов и родителей. – Москва: Гном и Д. – 2001. – 140с. – С.12-14.

55. Трофименко Л.І. Новий зміст корекційного навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II–III ступенів // Дефектологія. 2007. – №3. – С.34-40.

56. Трофименко Л.І. Словотворення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ / Л. І. Трофименко // Дефектологія. –2003. – №3. – С.45-48.

57. Трофименко Л.І. Асоціативний експеримент як один із методів дослідження словника дошкільників / Л.І. Трофименко // Дефектологія. – 2001.– №4. – С.16-19.

58. Туманова Т.В. О словообразовательной компетенции детей с общим недоразвитием речи // Логопед в детском саду. – 2006. – №5. – С.17-19.

59. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: Практическое пособие. – М.: Айрис-пресс. 2004. – 224 с.

60. Хрестоматия по логопедии. /Под ред. Л.С. Волковой. В.И. Селиверстова. – М.: Харвест, 1997. – Т.2. – 417 с.

61. Чиркина Г.В. Программы дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушениями речи / Т.Б.Филичева, Г.В. Чиркина, Т.В. Туманова, С.А. Миронова, А.В. Лагутина. – М.: Просвещение, 2008. – 219 с.